

DROBTINICE H KRONIKI REGINA IZ PRÜMA KOT VIRU ZA ZGODOVINO SLOVENCEV V ZGODNJEM SREDNJEM VEKU

PETER ŠTIH

Filozofska fakulteta, Aškerčeva 12, YU–61000 Ljubljana

Čeprav se Regino imenuje po Prümü¹ – manjšem kraju, ki leži približno na sredi med Trierjem in Aachnom, oziroma danes skorajda na tromeji med Luksemburgom, Belgijo in Zvezno republiko Nemčijo ter na ozemlju slednje – kjer je bil v letih med 892 in 899 opat benediktinskega samostana, ustanovljenega že leta 721, pa se njegovo ime ni ohranilo do dandanes prvenstveno zaradi tistega dela njegovega življenja in ustvarjanja, ki je bilo zvezano s tem krajem. Spomin nanj se nam je ohranil predvsem kot spomin na avtorja kronike (čeprav je napisal tudi več del cerkvene vsebine, ki pa niso tako pomembna), ki jo zgodovinopisje pozna pod imenom *Reginonis Chronicon*.² To delo je Regino napisal v zadnjem obdobju svojega življenja, pred svojo smrtjo leta 915, ko je moral zapustiti mesto opata v Prümü in se je zatekel v trierski samostan sv. Maksimina, pod zaščito tamkajšnjega nadškofa Ratboda. Ta ga je tudi spodbudil k pisanju.

Kronika zajema obdobje od Kristusovega rojstva leta 1 našega štetja do vključno leta 906. Že avtor jo je glede na vrednost teksta povsem upravičeno razdelil na časovno dva neenaka dela. Prvi zajema obdobje med leti 1 in 813,³ drugi pa čas med leti 818 in 906. Prvi del je po svoji naravi kompilacija z neznatnimi avtorjevimi posegi v uporabljene predloge. Te so predvsem dela *Bede Venerabilisa*, *Gesta regum Francorum*, *Pauli Diaconi Historia Langobardorum*, *Gesta pontificum Romanorum*, *Gesta Dagoberti* in za drugo polovico 8. stoletja zlasti *Annales regni Francorum*, oziroma tisti del teh analov, ki jih je Pertz imenoval *Annales Laurissenses*.⁴ O tem prvem delu kronike je Regino na njegovem koncu zapisal: »*Haec quae supra expressa sunt, in quodam libello reperi, plebeio et rusticano sermone composita, quae ad latinam regulam correxi, quaedam etiam addidi, quae ex naratione seniorum audivi*«,⁵ in tako sam jasno označil značaj tega dela kronike in svojo lastno vlogo pri njegovem nastajanju.

Drugi del kronike ne zajema niti polnega stoletja (818–906), kljub temu pa je to njen glavni del. To ni več niti kompiliranje niti prepisovanje z nekaj lepotnimi popravki, ampak je besedilo napisal Regino sam. Nastalo je na podlagi avtorjevega študija in uporabe raznih starejših pisanih virov, ustnih informacij in seveda njegovega osebnega doživljanja tistega časa,⁶ saj je zadnji del obdobja, ki ga obravnava kronika, čas, v katerem je Regino živel in delal. Zato ni presenetljivo, da ta del kronike prinaša vrsto podatkov, ki jih ne najdemo nikjer drugje in ki so prav zaradi tega za zgodovinopisje izjemno zanimivi in koristni. Prav v tem je tudi največja vrednost Reginove kronike. Drugi problem, ki se ga mora lotevati historična kritika, pa je, koliko so ti novi podatki zanesljivi in s tem uporabni. Kajti kolikor

se na eni strani vrednost Reginovih informacij zvišuje – predvsem to velja za zadnjo četrtino 9. stoletja – zaradi dejstva, da nam jih pisec posreduje kot sodobnik, pa moremo na drugi strani za številne podatke, ki jih prinaša in ki jih lahko primerjalno kontroliramo v tako zanesljivih virih, kot so, na primer, *Annales Fuldenses* ali *Annales Bertiniani*,⁷ ugotoviti, da so površni in netočni, zlasti v kronološkem smislu. Več kot 30 takšnih kronoloških napak, ki jih je naredil Regino v tem drugem delu kronike,⁸ je ugotovil pri pripravi tega dela za objavo leta 1826 že G. H. Pertz. Tu naj, bolj v ilustracijo, opozorimo na nekatere, ki so vsaj posredno zvezane s slovensko zgodovino: moravski knez Rastislav ni bil izdan in nato ujet leta 860, ampak 870;⁹ Hadrijan II., avtor v historiografiji tolikokrat premlevanega pisma slovanskim knezom Rastislavu, Svetopolku in Koclju iz leta 869, je bil papež med leti 867 in 872, in ne 868–871;¹⁰ Ludvik, vzhodnonemški kralj in eden izmed treh sinov Ludvika Nemškega (poleg Karlmana in Karla Debelega), je umrl leta 882 in ne 883;¹¹ do prvega vpada Madžarov v Italijo ni prišlo že leta 889, kot navaja Regino, saj so ti v tistem času bivali še v svojih starih bivališčih med Dnjeprom in spodnjo Donavo, ampak šele leta 898.¹²

Je pa teh kronoloških napak iz razumljivih razlogov vedno manj proti koncu kronike in v tem pogledu postaja delo vse bolj zanesljivo in s tem uporabno.

Slovensko zgodovino pisje je že dolgo seznanjeno s podatki, ki jih prinaša opatova kronika in se nanašajo na starejšo slovensko zgodovino. Franc Kos, ki je o Reginu točno zapisal, da je bil pri svojem delu »nekoliko prepovršen in se tudi za kronologijo ni dosti brigal; šele proti koncu, ko pripoveduje o dogodkih, ki jih je sam doživel, je njegova kronika dobra in zanesljiva«,¹³ jih je objavil v svojem Gradivu za zgodovino Slovencev v srednjem veku.¹⁴

Na sedmih mestih v tem pomembnem delu slovenskega zgodovino pisja lahko zasledimo odlomke iz obravnavane kronike. Pričakovano in razumljivo se večina teh podatkov nanaša na čas, ki ga uokvirja drugi del kronike, le enkrat samkrat navaja F. Kos podatke iz prvega dela. Ti se nanašajo na dobro znane in v virih obsežno dokumentirane dogodke, zvezane z začetkom frankovske vojne proti Avarom in s prvimi uspehi Frankov leta 791. Vendar se zdi, da Kos tega dela Reginovega teksta ni uvrstil v svoj regist¹⁵ zaradi kakšnih novih informacij, ki bi jih prinašal. V tem pogledu nudijo primarne informacije viri, kot so *Annales Laurissenses*, *Einhardi Annales*, *Annales Laureshamenses*, *Annales Fuldenses*, *Chronicon Moissiacense*, ki jih je Kos vse (ter še 14 drugih) objavil v omenjenem registu.¹⁶ Bolj utemeljena je misel, da je bil Kosov namen le zbrati vse njemu znane vire o tem dogodku, čeprav nekateri ne prinašajo novih informacij.¹⁷ Le tako si lahko razložimo navzočnost tega Reginovega teksta iz prvega dela kronike v tem registu.¹⁸

Vendar ta Reginov podatek, ki ga je Kos objavil, ni edini, ki jih o starejši slovenski zgodovini prinaša Regino v prvem delu svoje kronike. Teh podatkov niti ni tako malo. Časovno se nanašajo na zadnje desetletje 8. in prvo 9. stoletja, vsebinsko pa na razvoj in ureditev avarskega vprašanja. Torej na dogajanje, ki je neposredno povezano z našo nacionalno zgodovino in ki pomeni prehod velikega dela s Slovenci naseljenega ozemlja v okvir Frankovske države, začetke intenzivne kolonizacije iz starokarantanskega prostora v Panonijo in navsezadnje določitev misijonskega prostora in vpliva Salzburga ter Ogleja.

Prvovrsten vir za vso to problematiko so med drugimi zlasti *Annales regni Francorum* (*Annales Einhardi*, *Annales Laurissenses*), ki so nastajali v neposredni bližini frankovskega dvora. Regino se je pri prikazovanju zgoraj omenjenih dogodkov v svojem delu pokazal kot zelo zvest kopist tega vira, ki ni znal, hotel ali pa

ni vedel povedati kaj svojega, novega. Tako je v zvezi s temi vprašanji šel neopaženo mimo slovenske zgodovine tistega časa in s tem tudi Kosovega Gradiva.¹⁹

Iz vsega tega sklopa velja opozoriti samo na tri podatke, ki jih prinaša Regino in v katerih se vsebinsko razlikuje od predlog, ki jih je uporabljal. Toda, kot je pokazalo primerjalno gradivo, v teh primerih ne gre za kakšne nove podatke, ki bi dodatno osvetljevali to problematiko in bogatili naše znanje, ampak za Reginovo napačno branje in razumevanje predlog; torej za napake, ki so se samo navidezno vzpostavile kot novi podatki.

Tako je v znanih dogodkih ob prodoru furlanskega krajišnika Erika in Vojnomira Slovana leta 796 v Panonijo naredil iz avarskega ringa (... *hringum gentis Avarorum*...) ²⁰ obrskega kneza (... *Iringum gentis Avarorum principem*...).²¹ Podobno je obrski naziv kagan (... *kagan*..., *quem sibi Avars post interfectionem priorum constituerunt*)²² spremenil v osebno ime: »*Avars post interfectionem priorum ducum super se constituisset regem nomine Kaiam*«. ²³ Za našo zgodovino pa je gotovo najbolj zanimiv podatek, po katerem naj bi Karel Veliki leta 805 dodelil Avarom zaradi slovanskih napadov nova bivališča med Savario (Szhombathely) in Karantanijo (*inter Sabariam et Carantanum*).²⁴ V resnici so Obri prosili za nova bivališča med Savario in Carnuntumom – Petronellom na Donavi, vzhodno od Dunaja (*inter Sabariam et Carnuntum*),²⁵ to je v Zgornji Panoniji; o vzrokih te Reginove napake bomo govorili v nadaljevanju.

Arnulfova doba je približno tisto obdobje drugega dela Reginove kronike, ki prinaša za slovensko zgodovino najdragocenejše podatke. Serija teh informacij se začne z razdelitvijo države Ludvika Nemškega med njegove tri sinove leta 876 (tedaj so Karlmanu pripadle Bavarska, Karantanija, Panonija in – bolj na papirju, kot v resnici – pravice do Češke in Moravske)²⁶ in se konča z opisom madžarskega vdora v Italijo leta 901.²⁷ Med tema dvema mejnikoma pa so za nas pomembne še vesti o Ludvikovi (III.) potrditvi pravic glede Karantanije Arnulfu leta 880 (edini vir, ki nam to sporoča in ki nedvoumno dokazuje Arnulfovo oblast nad Karantanijo še za časa njegovega očeta Karlmana),²⁸ o Arnulfovem prevzemu krone in oblasti v Triburju leta 887²⁹ in sporočilo o madžarskem ogrožanju Karantancev, Moravanov in Bolgarov, ki ga je Regino datiral v leto 889.³⁰ F. Kos je iz tega dela Regionove kronike objavil še odlomek o prevzemu oblasti Karla III. Debelega nad Vzhodno-frankovsko državo po smrti njegovega brata Ludvika III.,³¹ kar pa se le posredno dotika slovenske zgodovine.

Še posebej zanimivi so Reginovi podatki k letu 889, ki so skoraj v celoti posvečeni madžarski zgodovini. V tem relativno obsežnem tekstu,³² ki se časovno nikakor ne veže na letnico, pod katero je vpisan, je hotel avtor prikazati velik del madžarske zgodovine – od njihove preselitve iz Skitije pa vse do njihovih prvih vpadov v zahodno Evropo na prelomu 9. v 10. stoletje.³³ Vendar je v tem obsežnem besedilu Reginovega lastnega teksta kaj malo. Praznino v informacijah je reševal na svoj, že preizkušeni način, čeprav je to v drugem delu njegove kronike redkost – s kompiliranjem starejših virov. Tako je iz Pavlove Zgodovine Langobardov prepisal cele odlomke iz opisa Germanije,³⁴ še zlasti pa se je naslonil na Justina in njegovo Zgodovino, od koder je prevzel kar cele odstavke.³⁵ Eden redkih delov tega besedila, ki ga je Regino napisal brez tuje pomoči, pa se nanaša prav na našo zgodovino:

»*Et primo (Hungari) quidem Pannoniorum et Avarum solitudines pererrantes, venatu ac pisciacione victum cottidianum quaeritant, deinde Carantanorum, Marahensium ac Vulgarum fines crebris incursionum infestationibus irrumpunt, perpaucos gladio, multa milia sagittis interimunt. ... Huius igitur nefandissimae gentis*

*crudelitate non solum memoratae regiones, verum etiam Italiae regnum ex permixta parte devastatum est.*³²

F. Kos je v Gradivu to vest – brez zadnjega stavka o ropanju Italije – povezal s sporočilom Fuldskih analov o madžarskem pustošenju Panonije leta 894 in oba odlomka objavil v istem registru.³⁶ Vendar se ta Reginov tekst ne nanaša na dogodke, ki jih opisujejo Fuldski anali. K letu 894 prinaša namreč Regino v zvezi s Svetopolkovo smrtjo vest, ki jo je F. Kos prezrl: »*Ungaris omnia usque ad solum depopulantibus*«³⁷ in v kateri se verjetno zrcalijo tudi dogodki v Panoniji, o katerih govorijo Anali iz Fulde. Na drugi strani pa lahko kronološko natančneje opredelimo tudi Reginovo sporočilo o ogrožanju Karantancev, Moravanov, Bolgarov in Italije k letu 889.

Madžari so se, kot je znano, zaradi pritiska Bizanca, Bolgarov in Pečenegov leta 896 preselili v novo domovino, na njim že poznano ozemlje med Tiso in Donavo,³⁸ ki ga Regino imenuje *Pannoniorum et Avarum solitudines*, omenja pa ga tudi kronika angleškega kralja Alfreda, nastala le nedolgo pred tem (okrog 880): »... *Na vzhodu Karantanije, onkraj pustinje je dežela Bolgarija*«. ³⁹ Istega leta je cesar Arnulf zaradi novo nastale madžarske nevarnosti, podelil Braslavu, ki je imel v svojih rokah že regnum med Dravo in Savo, še Panonijo,⁴⁰ ter tako združil in utrdil obrambo vzhodne meje svoje države. Prav tako je znano, da so Madžari začeli vdirati v Italijo šele na prelomu 9. in 10. stoletja (898, 899, 901, 904);⁴¹ na Bavarsko so prvič vdrli leta 900,⁴² plenili so tudi po Moravskem, leta 901 pa so poskusili srečo še v Karantaniji.⁴³ Na tej podlagi lahko Reginovo sporočilo k letu 889 v grobem datiramo: po preselitvi v panonsko-avarsko pustinjo leta 896 so Madžari najprej živeli kot nomadi (*venatu ac pisciatione victum cottidianum quaeritant*), nato pa so okoli leta 900 začeli ogrožati svoje sosedje.

Še eno pomembno vprašanje se odpira ob podrobnejši analizi tega Reginovega sporočila o madžarski nevarnosti: njegovo razumevanje pojma Karantanija. Po njegovem sporočilu, da Madžari, naseljeni med Donavo in Tiso, napadajo Karantance, Moravane in Bolgare, se namreč lahko sklepa, da je Karantanija segala na vzhodu vse do Donave in tako zajemala tudi Panonijo. Ta podoba ni osamljena in se sklada s podatki iz nekaterih drugih virov. Podobno opredeljuje Karantanijo na vzhodu tudi že zgoraj omenjena kronika angleškega kralja Alfreda (glej op. 39), po kateri leži Bolgarija »*na vzhodu Karantanije, onkraj pustinje*«. To pomensko razširjanje Karantanije na pokrajine v njeni sosesčini zasledimo prvič že v poročilu Fuldskih analov k letoma 862 in 863 – ob postavitvi Karlmana oziroma Gundakarja za vzhodnega prefekta, torej na čelo velike upravne enote, ki je zajemala ves jugovzhod Vzhodnofrankovske države, ko sta bila tako prvi kot drugi »*postavljena na čelo Karantancev*«. ⁴⁴

Podobno je po podatkih o vojskovanju med Arnulfom in Svetopolkom spadala v »*Regnum Arnulfi*«, katerega del je bila tudi Karantanija, tudi Zgornja Panonija med Rabo in Vzhodno marko.⁴⁵ Po Pircheggerjevih⁴⁶ in Mitterauerjevih⁴⁷ raziskavah pa je »*in partibus Charanta nominatis*«⁴⁸ spadalo tudi ozemlje »*Grofije ob Savi*«. In navsezadnje, po Izvlečku o Karantancih, viru iz konca 12. stoletja, ki pa je nastal na podlagi *Conversio Bagoariorum et Carantanorum*, je Metod, ki je deloval v Panoniji in nato prebežal k Svetopolku, »*fugatus a Karentanis partibus intravit Moraviam*«. ⁴⁹

Vse te podatke je L. Hauptmann⁵⁰ prvi povezal v celoto in jasno sliko, ki je v bistvu v nespremenjeni obliki prešla v sintezo slovenske zgodovine.⁵¹ Po tej sliki je bila podlaga za razširitev karantanskega imena na obrobne dežele obnovitev Vzhodne prefekture po Karlmanovem uporu (861–863), ko se je središče in težišče

te nove velike in močne upravne enote preneslo v Karantanijo, tako da je bil mejni grof karantanski tudi vzhodni prefekt. Ob tem kakovostnem dvigu Karantanije v okviru Vzhodne prefekture pa se je hkrati s karantanskim vplivom širilo tudi ime.⁵²

Novo razsežnost pa dobi Reginovo razumevanje pojma Karantanija ob njegovi vesti o delitvi države Ludvika Nemškega med sinove leta 876. Iz nje izvemo, da je Karlman dobil

»Baioariam, Pannoniam et Carnutum, quod corrupte Carantanum dicitur, nec non et regna Sclavorum, Behemensium et Marahensium«.²⁶

V tej formulaciji sta glede Karantanije opazni zlasti dve stvari. Najprej Regino meni, da je Karantanija popačeno ime, ki bi se pravilno moralo glasiti *Carnu(n?)tum*. To misel je skoraj v nespremenjeni obliki prevzel od Pavla Diakona, katerega Zgodovino Langobardov je uporabljal že na drugih mestih svoje kronike (glej op. 34), ki govori o »*Carnuntum, quod corrupte vocitant Carantanum*«. ⁵³ Na podlagi te Pavlove zamenjave Karantanije za Petronell na Donavi vzhodno od Dunaja⁵⁴ je Regino tudi vest v *Annales regni Francorum* k letu 805 o Karlovi podelitvi bivališč Avarom »*inter Sabariam et Carnuntum*«²⁵ predelal v podelitev »*inter Sabariam et Carantanum*«. ²⁴ Medtem ko je torej Pavel Diakon menil, da je Carantanum le popačenka oblike Carnuntum, je Regino v tem primeru oba pojma zamenjal.

Še bolj pomembno pa je, da formulacija, v kateri so naštete dežele, ki so leta 876 pripadle Karlmanu, kaže na drugačno omejitev Karantanije, kot jo opredeljuje isti avtor v sporočilu k letu 889. Medtem ko je po oni segala vse do Donave in zajemala tudi Panonijo, pa je v tej Panonija posebna enota, kar seveda obseg Karantanije na vzhodu bistveno omejuje. Ta razlika v obeh Reginovih sporočilih zato seveda postavlja vprašanje o njegovem pojmovanju Karantanije.

Zdi se, da lahko to neskladnost pojasnita dve dejstvi. Najprej je treba opozoriti, da Regino v sporočilu k letu 889 govori o Karantancih, Moravanih in Bolgarih, in ne o Karantaniji, Moravski in Bolgariji; torej o ljudstvih in ne o deželah. Po drugi strani je Panonija tista dežela, ki je po končanih obrskih vojnah doživela intenzivno kolonizacijo. Tja so se naseljevali karantanski in tudi moravski Slovani,⁵⁵ močna, zagotovo v zahodne dele pokrajine, je bila tudi kolonizacija Bavarcev.⁵⁶ Vsi ti novi naseljenci so tam naleteli na ostanke Avarov in celo na Gepide,⁵⁷ tako da je Panonija postala nekakšen »*kotel ljudstev*«, v katerem so vodilno vlogo imeli Slovani.⁵⁸ V tem kotlu pa za prevladujoče panonske Slovane, kot je to formuliral H. Wolfram, ne poznamo nobenega posebnega plemenskega imena (*keine gentile Sondername*);⁵⁹ vsaj v virih tistega časa, ki govorijo o Karantancih, Moravanih in Čehih, ga ni. Najboljši zgled za to je *Conversio Bagoariorum et Carantanorum*, spis, ki je nastal prav v obravnavanem obdobju in katerega velik del se nanaša na panonsko zgodovino tistega časa. V njem se vedno, kadar se govori o pokrajini vzhodno od Karantanije in vse do izliva Drave v Donavo, navaja njeno ime – Panonija (*Pannonia inferior*, tudi *Pannonia orientalis*).⁶⁰ Kadar pa se govori o ljudstvu te pokrajine, se to nikdar ne omenja s svojim imenom – ker ga očitno nima – ampak je označeno kot »karantanski sosedje« (*Quarantani et confines eorum*)⁶¹ in enkrat kot »ljudstvo vzhodne Panonije« (*orientalis Pannoniae populus*).⁶²

Reginov anahronizem je torej verjetno samo navidezen. O Panoncih (ali kakorkoli bi se tamkajšnji prebivalci že imenovali) ne govori zato, ker bi po njegovem Karantanci segali vse do Donave, ampak zato, ker verjetno niso imeli svojega imena.

Takšna interpretacija pa kaže v novi luči tudi Reginovo sporočilo k letu 880 o Ludvikovi podelitvi in potrditvi Karantanije z Možberkom Arnulfu:

»*Concessit autem idem rex Arnolfo Carantanum, quod ei pater iam pridem concesserat, in quo situm est castrum munitissimum, quod Mosaburch nuncupatur,*

*eo quod palude impenetrabili locus vallatus, difficilimum aduentibus praebet accessum.*²⁸

Odkar je namreč H. Pirchegger leta 1912⁶³ povezal ta Reginov podatek s sporočilom v *Conversio Bagariorum et Carantanorum*, po katerem vemo, da se je tudi Pribinova in Kocljeva spodnjepanonska prestolnica imenovala Mosapure in da se je nahajala v geografsko podobnem okolju,⁶⁴ kakršnega opisuje v zvezi z Mosaburchom Regino, ter postavil tezo, da gre pri Reginovem Mosaburchu za spodnjepanonski Mosapure – Blatenski kostel (kot se je kraj slovansko imenoval), so mnjenja zgodovinarjev razdeljena.⁶⁵ Ta Pircheggerjeva razlaga hkrati pomeni, da se je ime Karantanija raztezalo tudi čez Spodnjo Panonijo,⁶⁶ tako kot nam pričajo že nekateri drugi (zgoraj omenjeni) viri, kjer je Karantanija pojmovana v širšem pomenu, v obsegu Vzhodne prefekture.

Vzrok za nesoglasje med zgodovinarji pa je še en Možberk – Moseburch de Karinthia – ki se nahaja na Koroškem, severno od Vrbskega jezera, torej v centralnih predelih nekdanje Karantanije. Ta se v virih, v kolikor se ne poveže Reginovo sporočilo z njim, omenja šele v prvi polovici 12. stoletja.⁶⁷ So pa tamkajšnja arheološka izkopavanja zadela ob objekte, ki spadajo še v frankovsko dobo, torej čas, ki ga obravnavamo, in izpričujejo veliko starost koroškega Možberka in možnost povezave z Reginovim sporočilom; pa tudi okolica je še dandanes relativno zamočvirjena⁶⁸ (kar izpričuje že nemško ime za kraj – Moosburg), kot to omenja vir.

V tej dilemi, na kateri Mosaburch, koroški ali panonski, je mislil Regino, pri čemer se oba glede elementov, na podlagi katerih bi se bilo mogoče jasno odločiti, prav neverjetno ujemata in s tem otežujeta presojo, lahko gotovo kot konstitutivni element te presoje sodeluje vprašanje Reginovega razumevanja obsega Karantanije. Ta pa jo je, kot se zdi iz analiz njegovih podatkov k letu 876 in 889, razumel v ožjem smislu, omejeno na Koroško in gornje Pomurje.

¹ Osnovne informacije o Reginu in njegovem delu prinašajo več ali manj vse bolj znane splošne enciklopedije, npr. *Der große Brockhaus, Encyclopaedia Britannica, Enciclopedia Italiana, Boljšaja sovetkaja Enciklopedija*; pa tudi cerkveni priročniki takšne vrste: *Enciclopedia Cattolica, Lexikon für Theologie und Kirche, Dictionnaire de Théologie Catholique*.

² Temeljna objava tega dela je v *Monumenta Germaniae Historica, Scriptores I* (dalje *MGH SS I*), Hannoverae 1826 (nespremenjen ponatis Stuttgart 1976) 537–612, v izdaji G. H. Pertz, ki je služila tudi nam za osnovo.

³ *Encyclopaedia Britannica* ima kot zadnjo letnico prvega dela Reginove Kronike leto 718, kar je verjetno tiskovna napaka letnice 817. Glede na to, da se drugi del kronike začne z letom 818, je pisec gesla v *EB* verjetno preprosto zapisal, da se prvi del kronike konča leto prej – 817. To pa ne drži, saj v kroniki manjkajo leta 814–817. Glej *MGH SS I*, 566 in 567.

⁴ *MGH SS I*, 537 sl.

⁵ *Ib.*, 566.

⁶ O drugem delu svoje kronike je Regino sam napisal: »*Caetera quae sequuntur, meae*

parvitatibus studio descripta sunt, pro ut chronicorum libris adnotata inveni, aut ex relatione patrum auditu percipere potui»; *ib.*, 566.

⁷ *Ib.*, 337–415 (*Annales Fuldenses*); 419–515 (*Annales Bertiniani*).

⁸ Glej *ib.*, 567, op. 1, 4–7; 568, op. 10; 569, op. 11, 13; 570, op. 16–19; 571, op. 23, 24; 573, op. 30; 577, op. 35, 38; 578, op. 39; 580, op. 45; 582, op. 48; 583, op. 52; 584, op. 55; 587, op. 60; 590, op. 63; 605, op. 5; 606, op. 7; 609, op. 19; 610, op. 21.

⁹ *Ib.*, 570, op. 15.

¹⁰ *Ib.*, 579, op. 44; 583, op. 54.

¹¹ *Ib.*, 593, op. 73.

¹² *Ib.*, 601; glej še P. Štih, Madžari in slovenska zgodovina v zadnji četrtini 9. in prvi polovici 10. stoletja, *Zgod. časop.* 37, 1983, 187 sl.

¹³ F. Kos, *Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku I* (Ljubljana 1902), LXXVIII.

¹⁴ F. Kos, *Gradivo I*, št. 280; isti, *Gradivo 2* (Ljubljana 1906).

¹⁵ Regest ni prava oznaka za zbir več različnih virov, ki se nanašajo na en in isti dogodek in so objavljeni v njihovi integralni obliki. Na tem mestu se uporablja le zato, ker se je v naši historiografiji prav v primeru Kosovega Gra-

diva uveljavila oznaka regist za vsako posebej oštevilčeno in samostojno celoto v tem delu, pa čeprav po svoji formi to niso vedno registi.

¹⁶ F. Kos, *Gradivo 1*, št. 280.

¹⁷ To dokazujejo tudi viri *Annales s. Amandi, Annales Laubacenses, Annales s. Emmerami Ratisponensis maiores, Annales Augienses, Annales Sangallenses breves*, navedeni v istem registu, ki več ali manj enako in lapidarno poročajo o tem dogodku (*Karolus rex primum fuit in Chunia*).

¹⁸ V nekaterih registih se F. Kos ni vedno držal načela, da je objavil vse njemu poznane vire, ki se nanašajo na določen dogodek. Glej npr. P. Štih (op. 12) 192, op. 175, kjer so o madžarskem porazu pri Welsu ob Trauni leta 943 navedeni samo viri, ki jih F. Kos v Gradivu ni objavil. Glej tudi naslednjo opombo (19) in z njo zvezan tekst.

¹⁹ *MGH SS I*, 599 (primerjaj s F. Kos, *Gradivo 1*, št. 261, kjer so o tem dogodku objavljeni ostali viri); *MGH SS I*, 560 (F. Kos, *Gradivo 1*, št. 273); *MGH SS I*, 561 (F. Kos, *Gradivo 1*, št. 280, 283, 291, 293, 295, 301); *MGH SS I*, 562 (F. Kos, *Gradivo 1*, št. 312, 326); *MGH SS I*, 563 (F. Kos, *Gradivo 2*, št. 19, 26, 29); *MGH SS I*, 566 (F. Kos, *Gradivo 2*, št. 38, 39).

²⁰ *Annales regni Francorum, Annales Fuldenses* (F. Kos, *Gradivo 1*, št. 293).

²¹ *MGH SS I*, 561. Podobno ima tudi *Pauli Diaconi Continuatio tertia: »Avarorum principis Hyringo«* (F. Kos, *Gradivo 1*, št. 293).

²² *Annales regni Francorum* (F. Kos, *Gradivo 1*, št. 301).

²³ *MGH SS I*, 561.

²⁴ *Ib.*, 563.

²⁵ *Annales regni Francorum, Annales Fuldenses* (F. Kos, *Gradivo 2*, št. 26).

²⁶ *MGH SS I*, 589; F. Kos, *Gradivo 2*, št. 242.

²⁷ *MGH SS I*, 609; F. Kos, *Gradivo 2*, št. 323b.

²⁸ *MGH SS I*, 581; F. Kos, *Gradivo 2*, št. 259.

²⁹ *MGH SS I*, 597; F. Kos, *Gradivo 2*, št. 280.

³⁰ *MGH SS I*, 600; F. Kos, *Gradivo 2*, št. 307.

³¹ F. Kos, *Gradivo 2*, št. 263; *MGH SS I*, 593.

³² *MGH SS I*, 599–601.

³³ O tej časovni večplastnosti in razsežnosti Reginovega teksta o madžarski zgodovini že J. Marquart, *Osteuropäische und Ostasiatische Streifzüge* (Leipzig 1903) 527; primerjaj tudi P. Štih (op. 12) 185 sl.

³⁴ *Pauli Diaconi Historia Langobardorum I/1* (ed. G. Waitz, *Scriptores rerum germanicarum in usum scholarum*, Hannoverae 1878, 52).

³⁵ *MGH SS I*, 599, op. 85–87; 600, op. 88, 90, 91; 601, op. 92, 93.

³⁶ F. Kos, *Gradivo 2*, št. 307.

³⁷ *MGH SS I*, 606.

³⁸ Podrobneje o teh dogodkih P. Štih (op.

12) 183 sl.

³⁹ B. Kaiser, *Medieval English*, Berlin 1961⁵, 52. Citat po B. Grafenauer, Ob 1100-letnici slovanske rokopisne knjige, *Zgod. časop.* 17, 1963, 193.

⁴⁰ *Annales Fuldenses ad a. 896*; F. Kos, *Gradivo 2*, št. 313.

⁴¹ Podrobnejša dokumentacija z navedbo vira P. Štih (op. 12) 187 sl.

⁴² *Annales Fuldenses ad a. 900*; (*MGH SS I*, 415): »(Ungari) regnum Baioaricum hostiliter invaserunt, ita ut per quinquaginta miliaria in longum et in transversum igne et gladio cuncta caedendo ed devastando in una die prostraverunt«.

⁴³ F. Kos, *Gradivo 2*, št. 331.

⁴⁴ *Ib.*, št. 183.

⁴⁵ *Annales Fuldenses ad a. 884*; F. Kos, *Gradivo 2*, št. 268.

⁴⁶ H. Pirchegger, Karantanien und Unterpannonien in der Karolingerzeit, *Mitt. Inst. österr. Geschichtsforsch.* 33, 1912, 297.

⁴⁷ M. Mitterauer, Karolingische Markgrafen im Südosten, *Archiv österr. Gesch.* 123, 1963, 223.

⁴⁸ F. Kos, *Gradivo 2*, št. 309, 310.

⁴⁹ M. Kos, *Conversio Bagoariorum et Carantanorum* (Ljubljana 1936) 140.

⁵⁰ Zlasti in predvsem L. Hauptmann, Postanek in razvoj frankovskih mark ob srednji Donavi, *Časop. slov. jez. knjiž. zgod.* 2, 1920, 210–250; glej tudi B. Grafenauer, Karantanski temelji koroške vojvodine, *Zgod. časop.* 31, 1977, 146 sl.

⁵¹ M. Kos, *Zgodovina Slovencev od nasklitve do petnajstega stoletja* (Ljubljana 1955) 120 sl; B. Grafenauer, *Zgodovina slovenskega naroda 2* (Ljubljana 1965) 107 sl.

⁵² Glej npr. P. Štih, *Regnum Carantanum*, *Zgod. časop.* 40, 1986, 215–231.

⁵³ *Pauli Diaconi, Historia Langobardorum V/22*; F. Kos, *Gradivo 1*, št. 178.

⁵⁴ Glej H. Wolfram, *Conversio Bagoariorum et Carantanorum* (Graz 1979) 81, kjer ob razpravljanju glede imena Karantanija dodaja, da morda ni tako zelo napačno Pavlovo razumevanje Carantanum kot pokvarjena oblika izraza Carnuntum. Kajti, kot ugotavlja, Slovani, naseljeni v vzhodne Alpe, so svoje ime Karantanci prevzeli od predromanskega pokrajinskega oziroma krajevnega imena (kot je npr. Forum Iulii dal ime pokrajini in njenim prebivalcem). Tako, da Carnuntum pri Pavlu Diakonu mogoče ne pomeni Carnuntuma na Donavi ampak – čeprav v 8. stoletju še ne izpričano – civitas Karantana.

⁵⁵ A. C. Sos, *Die slawische Bevölkerung Westungarns im 9. Jahrhundert* (München 1973).

⁵⁶ M. Kos (op. 49) c. 10: »coeperunt populi sive Sclavi vel Bagoarii inhabitare terram,

unde ille expulsi sunt Huni, et multiplicari»; glej še L. Hauptmann, *Mejna grofija spodnje-panonska, Razpr. Znan. d. hum. vede* 1, 1923, 311–357; K. Schünemann, *Die Deutschen in Ungarn bis zum 12. Jahrhundert* (Berlin – Leipzig 1923).

⁵⁷ M. Kos (op. 49) c. 6: »De Gepidis autem quidam adhuc ibi resident«.

⁵⁸ To na najboljši način dokazuje Metodovo delovanje v Panoniji. Časovno gledano je njegova tamkajšnja akcija le kratka perioda – nasproti Salzburgu, ki je začel z misijonom takoj po koncu obrskih vojn in gradil svoje postojanke do prihoda Metoda že 70 let – pa vendar mu je uspelo spodriniti latinsko bogoslužje in ga nadomestiti s slovanskim (M. Kos [op. 49] c. 12), česar si ni mogoče predstavljati brez širše slovanske družbene podlage, pa tudi vrhnji sloj v pokrajini s Pribino in Kocljem na čelu je bil slovanski. Glej še P. Štih (op. 12) 193–200.

⁵⁹ H. Wolfram (op. 54) 16.

⁶⁰ M. Kos (op. 49) 127, 129, 131, 132, 136, 140.

⁶¹ M. Kos (op. 49) 129, 130, 133; primerjaj H. Wolfram (op. 54) 78.

⁶² M. Kos (op. 49) 140.

⁶³ H. Pirchegger (op. 46) 309.

⁶⁴ M. Kos (op. 49) c. 13: »in castro Chezilonis noviter Mosapur vocato«; c. 11: »munimen aedificare in quodam nemore et palude Salae fluminis«.

⁶⁵ Nekateri avtorje, ki se glede tega vprašanja niso strinjali med seboj, glej npr. pri P. Štih (op. 12) 182.

⁶⁶ Zelo odločno o tem npr. B. Grafenauer (op. 50) 147: »Leta 880 se Blatenski kostel (»Mosaburch«), središče Spodnje Panonije, izrecno lokalizira v Carantanum«.

⁶⁷ A. Jaksch, *Monumenta historica ducatus Carinthiae* 3 (1904), št. 547, 704, 705.

⁶⁸ F. X. Kohla, G. A. Metnitz, G. Moro, *Kärntner Burgenkunde. Ergebnisse und Hinweise in Übersicht, 1. Teil: Kärntens Burgen, Schlösser, Ansitze und Werhafte Stätten* (Klagenfurt 1973) 220 in tam navedena literatura o izkopavanjih.

KLEINE ANMERKUNGEN ZUR CHRONIK DES REGINO AUS PRÜM ALS QUELLE FÜR DIE GESCHICHTE DER SLOWENEN IM FRÜHMITTELALTER

Zusammenfassung

Die Abhandlung erörtert Reginos Chronik vom Standpunkt der slowenischen Geschichte. Zunächst wird in Kürze die eigentliche Chronik vorgestellt, die hinsichtlich ihrer Qualität in zwei Teile zerfällt. Der erste, die Periode zwischen den Jahren 1 und 813 umfassende, hat einen ausgeprägt kompilatorischen Charakter und ist demzufolge als geschichtliche Quelle weniger verwendbar.^{3–5} Der zweite Teil, worin Regino auch schon die Ereignisse beschrieben hat, die er selbst als Zeitgenosse erlebte, erfaßt die Zeitspanne zwischen den Jahren 818 und 906. Obwohl der zweite Teil, namentlich im chronologischen Sinn, öfters unzuverlässig ist,^{7–13} vermittelt er in inhaltlicher Hinsicht dennoch eine Reihe wichtiger Informationen und bildet den Hauptteil der Chronik.⁶

Der erste Teil bringt bezüglich der slowenischen Geschichte vor allem mit den fränkisch-awarischen Kriegen am Ende des 8. Jh. verknüpfte Angaben, doch sind diese getreu aus den *Annales regni Francorum* entlehnt, so daß die Chronik in dieser Hinsicht lediglich als Sekundärquelle dienen kann.^{15–25} Im zweiten Teil der Chronik ist hingegen die Arnulfperiode (letztes Viertel des 9. Jh.) ungefähr jener Zeitabschnitt, von dem der erörterte Text die meisten wertvollen Daten über die slowenische Geschichte vermittelt.^{26–31} Bei der Erörterung wurde Aufmerksamkeit vor allem drei Informationen des Regino gewidmet: der Mitteilung zum Jahr 876 über Karlmanns Gewinnung Bayerns, Karantaniens, Pannoniens sowie der Mähren und Tschechen,²⁶ der Nachricht zum Jahr 880 über die Verleihung Karantaniens samt Moosburg dem Arnulf²⁸ und der von Regino ins Jahr 889 datierten Mitteilung über die Gefährdung der Karantanier, Mähren und Bulgaren durch die Ungarn.³²

Für die letztangeführte Mitteilung ist festgestellt worden, daß sie sich chronologisch nicht an das von Regino angeführte Jahr bindet, sondern sich auf eine spätere Zeit bezieht (ungefähr 896–900).^{33–43} In diesem Rahmen wurde auch die Frage betreffs Reginos Auffassung des Umfangs von Karantanien aufgeworfen. Nach dem Bericht aus dem Jahr 889 läßt sich nämlich schließen, daß Karantanien im Osten bis zur Donau hin reichte und folglich auch Pannonien in sich schloß, was auch einige andere Quellen bezeugen, und daß der Name Karantanien nach der Wiedererneuerung der Östlichen Präfektur in den sechziger Jahren des 9. Jh. auf die gesamte Verwaltungseinheit übertragen wurde.^{44–52} Andererseits weist jedoch Reginos Mitteilung aus

